

*Кузнецова О. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології**Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

АКТУАЛІЗАЦІЯ КРИТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ В КОМІЧНОМУ ІДІОДИСКУРСІ ДЕЙВА БАРРІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню критичної функції на матеріалі комічного ідіодискурсу сучасного американського письменника-гумориста Дейва Баррі. Наукова розвідка ґрунтується на теоретичних засадах функціонально-комунікативного напрямку, що дає можливість дослідити функції певного тексту безпосередньо в комунікації. Установлено, що антропоцентром ідіодискурсу є дискурсивна особистість, яка активно взаємодіє з адресатом як на вербальному рівні, так і на невербальному. Дискурсивна особистість в ідіодискурсі контролює весь процес комунікації. Доведено, що дискурсивний тип мислення, що виявляється в індивідуальному підході до комунікації з адресатом на усіх мовних рівнях. Отже, автор ідіодискурсу – це людина, що творить (Homo Stepane), яка демонструє власні комунікативні вміння адресату за допомогою прийомів гри. Автор ідіодискурсу креативно висловлює власне бачення та переживання буття за допомогою індивідуальних мовних варіацій. Прикладом креативної особистості в дослідженні є відомий американський письменник-гуморист Дейв Баррі. Його креативність зводиться до порушення канонів текстового простору, зокрема мовних норм. Автор творчо підходить до добору мовних засобів задля створення комічного ефекту з метою впливу на адресата.

Функціонально-комунікативна направленість комічного ідіодискурсу Дейва Баррі дала змогу виокремити функції, зокрема критичну. Виявлено, що роль критичної функції полягає в тому, що автор виражає критику на різні теми (буденні, соціально-політичні, релігійні, культурні, особистісні засобами комічного). Визначено, що критична функція експлікується такими стилістичними засобами, як (само)іронія, гіпербола, сарказм. Сутність цієї функції полягає у тому, що Дейв Баррі відкрито висміює як власні недоліки (зовнішність, вік), так і недоліки американського суспільства.

Ключові слова: Дейв Баррі, дискурсивна особистість, ідіодискурс, комічний ідіодискурс, креативність, критична функція, функціонально-комунікативний підхід.

Постановка проблеми. Функціонально-комунікативна стилістика тексту, що є теоретико-методологічним підґрунтям дослідження, зосереджується на «екстралінгвальних факторах спілкування: взаємовідносинах між адресантом і адресатом, цілях, завданнях, специфіці сфери спілкування, характері ситуації, тобто дискурсі» [1, с. 15]. Так, у центрі наукових розвідок перебуває мовленнєво-мисленнєва діяльність особистості, зокрема функціонування мовних одиниць та їх вплив на комунікацію. Відповідно до комунікативної ситуації дискурсивна особистість добирає вербальні та невербальні засоби впливу на адресата, які мають певну функціональну спрямованість.

Мета статті полягає у встановленні особливостей вияву критичної функції в комічному ідіодискурсі Дейва Баррі. Об'єктом проведеного дослідження є критична функція комічного ідіодискурсу Д. Баррі, а предметом – вербальні та невербальні засоби її вияву. Актуальність дослідження вбачаємо в тому, що критична функція на матеріалі комічного ідіодискурсу Дейва Баррі досліджується вперше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонально-комунікативний підхід [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9] «спрямований на забезпечення ефективної комунікації між адресатом і адресантом та зорієнтований на комплексний аналіз функціонування мовних одиниць» [10, с. 31]. У межах цього підходу «дослідник вивчає структуру (як?), семантику (що?) і прагматику (навіщо?) мови і комунікативний ефект усього цього в сукупності» [2, с. 46]. Отже, акцент робиться саме на дослідженні функціонування мовних одиниць у дискурсивному просторі, «де поняття «функціональний» підкреслює факт наявності функцій мовних одиниць, тобто їх призначення, а «комунікативний» – уточнює їх залежність від процесу комунікації з усіма її властивостями і наслідками» [2, с. 46]. Під час комунікації на перший план виходить саме аналіз вербальної та невербальної поведінки адресанта й адресата, яка різниться залежно від цілей та установок.

Із точки зору функціонально-комунікативного підходу дискурс визначаємо як «комунікативну подію, що відбувається між адресатом і адресантом у процесі комунікативної дії в певному часовому та просторовому контексті, яка може бути мовною, письмовою, мати вербальні і невербальні складники» [11]. Тобто на першому плані дослідження перебуває аналіз вербальної та невербальної поведінки адресанта й адресата, завдання, що вирішуються протягом комунікації.

Виклад основного матеріалу. Інгерентною рисою функціонально-комунікативного напрямку в дискурсивних розвідках є антропоцентричний фактор. Мова розглядається як «продукт творчості мовної особистості в комплексі з постанням автора, особливостями його світогляду, індивідуальним добром мовних засобів» [10, с. 36]. Дослідження особливостей самовираження автора в площині дискурсу послугувало виокремленню нового виду дискурсу – ідіодискурсу, базовим поняттям якого стала мовна особистість [12; 13; 14]. Мовна особистість (відповідно до власних намірів) організує самобутній дискурс (такий, у якому вона постає вже як дискурсивна особистість).

Автор ідіодискурсу контролює процес комунікації від початку до завершення. Він активно взаємодіє з адресатом, добирає тематику спілкування, тобто окреслює координати комунікації. В основу ідіодискурсу покладено поняття креативності. Таким чином, автор є творчим центром організації

дискурсивної діяльності. Під креативністю розуміємо «безперервний процес творення, протягом якого мовець/письменник породжує необмежену кількість свіжих та образних продуктів з обмеженої кількості наявних ресурсів задля задоволення конкретної комунікативної мети» [15, с. 15]. Креативність мислиться як індивідуальна здатність особистості неординарно перекроїти дійсність. Креативній особистості властиві такі риси, як самобутність, оригінальність, розвинена фантазія, новаторство, творча увага, гнучкість інтелекту, інтуїція, самокритичність, сміливість тощо.

Креативна дискурсивна особистість використовує експресивні мовні засоби, «які привертають увагу адресата своєю нестандартністю, оригінальністю, нетиповістю, підкреслюють притаманний автору *лінгвокреативний тип мислення*» [10, с. 41]. Такий тип мислення «дає можливість автору ідіодискурсу відійти від стандартних способів вираження самосвідомості автора, його мовного самовираження, де останнє залежить від рівня лінгвістичної компетентності, тобто володіння лексикою, граматику, вміння адекватно сприймати та створювати тексти відповідно до комунікативних завдань тощо» [там само]. Лінгвокреативне мислення дає можливість автору реалізувати свій мовний потенціал за рахунок варіювань та порушень мовних стандартів.

Так, визначаємо *ідіодискурс* як «зразок вербальної та невербальної поведінки *креативної* дискурсивної особистості в комунікативному просторі з урахуванням екстралінгвістичних факторів. Дискурсивна особистість утілює в мові (усно або письмово) власні знання, ідеї, досвід» [10, с. 45]. Для ідіодискурсу креативної дискурсивної особистості характерним є «творчий вияв авторської рефлексії, що існує в сукупності тематично наближених текстів, пронизаних індивідуально-авторським баченням картини світу, лінгвокреативним мисленням. В ідіодискурсі креативність дискурсивної особистості втілюється в ключових образах, темах, наборі виражально-зображальних засобів, які організуються в ідіостиль і за якими ми впізнаємо «руку майстра»» [там само].

Виокремлені характеристики креативної дискурсивної особистості властиві сучасному американському письменнику-гумористу Дейву Баррі. Креативність автора виявляється в оригінальній манері письма, що побудована на мовній грі та порушенні композиційних канонів текстотворення. Іронічне (самоіронічне) бачення світу переорієнтовує ідіодискурс Дейва Баррі в площину комічного.

Оскільки дослідження ідіодискурсу у функціонально-комунікативному ракурсі враховує функціональні ознаки мовних одиниць, нами визначено, що для комічного ідіодискурсу Дейва Баррі властивий певний набір функцій, які, зважаючи на лінгвостилістичні засоби їх реалізації, різняться, адже, як стверджує М.М. Кожина, «у процесі функціонування виявляються найбагатші творчі можливості мови, які й фіксуються в мовленнєвих творах, у текстах, але ніколи не вичерпують себе завдяки нескінченній різноманітності екстралінгвістичних ситуацій та факторів (у їх комбінаціях), що зумовлюють закономірності функціонування мови» [16, с. 17].

Однією з ключових функцій у комічному ідіодискурсі Дейва Баррі є критична, що реалізується «шляхом висміювання автором власне себе, що виявляється в самоіронії, а також у соціальних, релігійних, політичних, естетичних, культурних нормах у суспільстві, які розглядаються в комічному ракурсі»

[10, с. 110]. У такий спосіб автор активно висміює особисті риси та наводить відверті коментарі на різні життєві теми, в яких часто використовує самоіронію, іронію, сарказм, гіперболу тощо.

Розглянемо приклад (1), який характеризує Дейва Баррі як самоіронічну особистість:

(1) *Without my eyeglasses, I have a great deal of trouble distinguishing between house fires and beer signs. I wear the kind of glasses that they never show in those eyeglasses advertisements where the lenses are obviously fake because they don't distort the attractive model's face at all. My lenses make the entire middle of my head appear smaller. When professional photographers take my picture, they always suggest that I take my glasses off, because otherwise the picture shows this head with the normal top and bottom, but in the middle there's this little perfect miniature human head, maybe the size of an orange, staring out from behind my glasses* [17, с. 24].

Критична функція актуалізується прийомом порівняння. Дейв Баррі уподібнює своє обличчя в окулярах до апельсина (*little perfect miniature human head, maybe the size of an orange*). Також у прикладі проведено паралель між окулярами з реклами (*the lenses are obviously fake because they don't distort the attractive model's face at all*) та тими, що носить сам Дейв Баррі (*My lenses make the entire middle of my head appear smaller*).

Під критику Дейва Баррі також підпадає релігійна тема. Автор активно кепкує як із власних релігійних поглядів, так і з поглядів дружини:

(2) *My wife is Jewish, and I am not. Most of the time this is not a problem, because neither of us is what I would call strongly religious. Especially not me. If I had a religion, it would be called *jokeatarianism*. We jokeatarians believe it's possible that an all-powerful, all-knowing God created the Earth and all its creatures, but if He did, He was obviously kidding* [18, с. 217].

Комізм у цьому прикладі виникає за рахунок сарказму, що ґрунтується на okazіоналізмі *jokeatarianism* та його роз'ясненні – *He was obviously kidding* – вірою Дейва Баррі є гумор. Таким чином, автор підкреслює, що він є не релігійною особистістю.

Дейв Баррі також часто висловлює своє іронічне бачення стосовно різних суспільно-політичних та побутових тем. Наприклад:

(3) *I'm of course a Googler – a long time user of Google in fact that has really changed my work habits as I suppose most people. When I need to know something I used to have to look it up, you know, with a Mac or something and now I just get on Google and, like, two hours later I'm looking at something completely unrelated [audience laughs]. Thanks to you folks I'm wasting time faster than ever before and I do it pretty ... no I use Google all time. What I need and I've said I need a search engine, I need a Google, a special Google that whatever I type in for a search it returns "get back to work" [audience laughs]. So, you can work on that [he smiles]* [19].

Під час виступу в головному офісі корпорації Google Дейв Баррі вживає прийом іронії для висміювання власної «залежності» від пошукової системи – *Thanks to you folks I'm wasting time faster than ever before*. Висновок приводить до порушення логіко-поняттєвих норм (*a special Google that whatever I type in for a search it returns "get back to work"*), адже пошукова система не виконує свою головну функцію – пошук будь-якої інформації.

У нижченаведеному прикладі критика автора на адресу чинного законодавства Америки виражена гіперболою, адже Дейв Баррі перебільшує кількість прав американських громадян (*many legal rights; bales of rights; new ones are being discovered all the time*). Прийом порівняння (*such as the right to make a right turn on a red light*) доводить усю ситуацію до абсурду, адже влада націлена на кількість прав, а не на їх якість.

(4) *As an American, you are very fortunate to live in a country where you have many legal rights. Bales of rights. And new ones are being discovered all the time, such as the right to make a right turn on a red light* [17, с. 50].

Таким чином, критична функція в комічному ідіодискурсі Дейва Баррі експлікується прийомами самоіронії, іронії, гіперболи. Автор висловлює критичні коментарі на буденні, політичні, соціальні теми в комічному ключі. Саме наявність стилістичних прийомів «згладжує» різкі міркування Дейва Баррі та викликає в адресата сміхову реакцію.

Висновки. Отож, функціонально-комунікативний ракурс дослідження комічного ідіодискурсу Дейва Баррі зумовлений добром специфічних мовних засобів впливу на адресата. Функціональний вектор представлено низкою функцій, однією з яких є критична. Її сутність полягає в критичному вираженні думок автора відповідно до тематики комунікації. Дейв Баррі активно вдається до стилістичних прийомів комічного для створення комічного ефекту. Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому аналізі особливостей вияву критичної функції в ідіодискурсі інших дискурсивних особистостей.

Література:

1. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: монографія. Вид. 2-е. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.
2. Бакалова З.Н. Функціонально-комунікативний аспект мовних одиниць художественного тексту. *Вісник Новгородського державного університету*. 2008. № 49. С. 44–48.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Денисенко С.Н. Функціоналізм – одна з найважливіших парадигмальних рис лінгвістики кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2000. № 471. С. 68–76.
5. Колегаєва И.М. Текст как единица научной и художественной коммуникации: монография. Одесса : Латстар, 1991. 121 с.
6. Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Изд. 3-е. Москва, 2007. 176 с.
7. Самохіна В.О. Функціонально-комунікативний напрям у лінгвістиці. *Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація*: матеріали ІХ міжнар. наук. конф. (Харків, 5–6 лютого 2010 р.). Харків, 2010. С. 266–267.
8. Daneš. F. Prague School Functionalism as a Precursor of Text Linguistics. *Cahiers de l'ILSL*, № 5. 1994. P. 117–126. URL: <http://crecleco.seriot.ch/colloques/94CLP/Danes.pdf> (last accessed: 08.06.2021).
9. Halliday M. A. K. *Exploration in the Functions of Language*. London : Edward Arnold, 1973. 173 p.
10. Кузнецова О.В. Постмодерністський комічний ідіодискурс Дейва Баррі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2019. 241 с.
11. Дейк Т.А. ван. К определению дискурса. URL: <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm> (дата обращения: 08.06.2021).

12. Ворожбитова А.А. Лингвориторическая парадигма : Теоретические и прикладные аспекты : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.19. Краснодар, 2000. 500 с.
13. Кегейн С.Э., Ворожбитова А.А. Лингвориторические параметры политического дискурса (на материале текстов идеологов большевизма): монография. Сочи : РИЦ СГУТиКД, 2011. 156 с.
14. Субботина И.К. Языковая и литературная личность А. Гайдара в лингвориторических параметрах советского художественно-идеологического дискурса : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка». Нальчик, 2011. 24 с.
15. Pope R. *Creativity: Theory, History, Practice*. London and New York : Psychology Press, 2005. 302 p.
16. Кожина М.Н. *Стилистика русского языка*. Изд. 4-е. Москва : Флинта : Наука, 2008. 464 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

17. Barry D. *Dave Barry's Greatest Hits*. New York : Ballantine Books, 1989. 287 p.
18. Barry D. *I'll Mature When I'm Dead: Dave Barry's Amazing Tales of Adulthood*. New York : Berkley Books, 2010. 272 p.
19. Dave Barry | Talks at Google. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=dADfaRbEgqQ>.

Kuznietsova O. Actualisation of the critical function in Dave Barry's comic idiodiscourse

Summary. The article has been devoted to the description of the critical function in comic idiodiscourse of the modern American writer-humorist Dave Barry. The scientific research is based on the theoretical foundations of the functional-communicative approach, which makes it possible to discover the functions of a particular text directly in communication. It is established that the anthropocenter of idiodiscourse is a discourse identity that actively interacts with the addressee both verbally and non-verbally. The discourse identity in idiodiscourse controls the whole process of communication – from its beginning to its end. It is proved that the discourse identity in idiodiscourse is characterized by a linguocreative type of thinking, which is manifested in an individual, extraordinary approach to communication with the addressee at all language levels. Thus, the author of idiodiscourse is a creative person (Homo Creance), who demonstrates his own communication skills to the addressee through the techniques of the game. The author of idiodiscourse creatively expresses his own vision and experience of being through individual language variations. An example of a creative personality in the research is the famous American writer-humorist Dave Barry. His creativity lies in violation of the canons of text space, in particular language norms. The author is creative in selecting language means to create a comic effect to influence the addressee.

The functional-communicative focus of Dave Barry's comic idiodiscourse made it possible to distinguish several functions, including the critical one. The critical function's role is that the author expresses criticism on various topics – everyday, socio-political, religious, cultural, personal with the means of the comic. It is determined that the critical function is expressed by such stylistic means as (self-) irony, hyperbole, sarcasm. The essence of this function is that Dave Barry openly ridicules both his own shortcomings (appearance, age) and, in particular, the shortcomings of American society.

Key words: comic idiodiscourse, creativity, critical function, Dave Barry, discourse identity, functional-communicative approach, idiodiscourse.